

دانش و پژوهش در علوم تربیتی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)

شماره پانزدهم - پاییز ۱۳۸۶

صص ۸۲ - ۶۷

میزان به کارگیری معیارهای تدریس اثربخش در دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان از نظر دانشجویان در سال تحصیلی ۱۳۸۵-۸۶

بهاره عندلیب^۱ - غلامرضا احمدی^۲

چکیده

هدف اصلی این پژوهش بررسی میزان به کارگیری عوامل تدریس اثربخش (شامل ۶ مؤلفه طراحی تدریس، اجرای آموزش، مدیریت کلاس درس، روابط انسانی، ارزشیابی و برخورداری از ویژگیهای مطلوب شخصیتی) توسط اساتید دانشگاه آزاد واحد خوراسگان از نظر دانشجویان است. روش تحقیق، توصیفی از نوع پیمایشی است. جامعه آماری کلیه دانشجویان سال چهارم دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان است که از میان آنها دانشکده‌های علوم تربیتی و روان‌شناسی، کشاورزی و علوم پایه تعیین شدند. از این تعداد ۱۶۵ نفر از طریق نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم انتخاب و پرسشنامه‌ها میان آنان توزیع گردید. پرسشنامه محقق ساخته شامل ۴۱ سؤال پنج‌گزینه‌ای مطابق با مقیاس لیکرت فراهم شد. روایی پرسشنامه با اقتباس از منابع علمی معتبر و همچنین مطالعه ۳ نفر از صاحب‌نظران و پایایی آن نیز از طریق

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی

۲- استادیار دانشکده علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (نویسنده مسؤل)

Email: ghahmadi@yahoo.com

مطالعه مقدماتی و به وسیله ۴۱ نفر نمونه انتخابی از جامعه اصلی، بررسی شد که با به کارگیری ضریب آلفای کرونباخ، ۰/۸۹ به دست آمد. اطلاعات به دست آمده در این پژوهش با استفاده از آمار توصیفی (درصد، فراوانی، میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی «t همبسته»، «t تک متغیره»، تحلیل واریانس، «t هتلینگ»، «t مستقل»، ضریب همبستگی پیرسون و آزمون H.S.D یا توکی» تجزیه و تحلیل شده است. نتایج پژوهش نشان می دهد که در سؤال اول «میزان به کارگیری معیار طراحی تدریس»، دوم «میزان به کارگیری معیار اجرای آموزش»، سوم «میزان به کارگیری معیار مدیریت کلاس»، چهارم «میزان به کارگیری معیار روابط انسانی»، پنجم «میزان به کارگیری معیار ارزشیابی»، و ششم «میزان برخورداری از ویژگیهای شخصیتی مطلوب»، میانگین استادان این دانشگاه در سه دانشکده نمونه انتخابی پژوهش به ترتیب ۳/۶۶، ۳/۱۳، ۳/۵۶، ۳/۳۸، ۳/۲۴، و ۳/۴۳ بوده است که بالاتر از میانگین تعیین شده است. در مجموع می توان نتیجه گرفت که تدریس استادان این دانشکدهها اثربخش بوده است. همچنین در تمام سؤالات پژوهش در سطح دانشکده اختلاف معنادار میان عملکرد استادان مشاهده شده است.

کلید واژه‌ها: تدریس اثربخش، دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان، دانشجویان.

مقدمه

در جامعه امروز، آموزش و پرورش یگانه وسیله دسترسی به شیوه قوی تر و توسعه و پیشرفت بیشتر است. امروزه همه ملتها، با هر نظام سیاسی و اجتماعی، پیشرفته و در حال پیشرفت، به مسأله تربیت توجه دارند. این توجه شدید بی دلیل نیست و بر منطقی قوی بنیاد شده است (معیری، ۱۳۸۰). هنگامی که سخن از آموزش و پرورش یا آموزش عالی به میان می آید، مفاهیمی همچون معلم و به ویژه تدریس به مراتب بیشتر از سایر متغیرهای مربوط نمایان می شوند، تا آنجا که حتی عدهای تدریس را مترادف با آموزش و پرورش تلقی کرده اند (فتحی آذر، ۱۳۸۲).

درباره مفهوم تدریس تعاریف زیادی ارائه شده است. به اعتقاد شعبانی (۱۳۸۱) تدریس فعالیتی آگاهانه است که براساس اهداف خاص و بر پایه وضع شناختی شاگردان انجام می گیرد و در آنان تغییر ایجاد می کند. با یک تعریف کلی، تدریس اثربخش باید منظم و برانگیزاننده باشد و موجب علاقه مندی دانشجویان شود (براون و اتکینسون، ترجمه دیوانگاهی، ۱۳۸۲). حیطه های مهارتی که اثربخشی کار یک مدرس

را تعیین می‌کنند عبارت‌اند از: الف- صلاحیت و توانایی فنی (علم و مهارت در درس مورد آموزش)، ب- صلاحیت و توانایی حرفه‌ای (آگاهی از برنامه‌ریزی، ارائه و ارزیابی آموزشی)، ج- صلاحیت شخصی (ویژگیهای شخصی و رفتاری مؤثر در فرایند تعلیم و تربیت) (میلر و میلر، ترجمه میری، ۱۳۸۳).

تحقیق در مورد میزان به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش در دانشگاه، پیش از هر چیز در یافتن کمبودها و جبران نواقص آموزشی مؤثر است؛ چرا که این امر تصویری نسبتاً جامع از کیفیت آموزشی دانشگاه ارائه می‌دهد و منجر به تقویت نقاط قوت و رفع نقاط ضعف موجود در کیفیت تدریس استادان خواهد شد. به دنبال این امر دانشگاه باید در برنامه‌ریزی دوره‌های آموزش ضمن خدمت نیز مؤثرتر عمل کند و نیازهای واقعی استادان را در این زمینه، به‌گونه مطلوبی پیش‌بینی و برآورده سازد.

معیارهای تدریس اثربخش را به راحتی می‌توان با توجه به مقوله‌های مورد ارزیابی در پرسشنامه‌های ارزشیابی استادان مراکز آموزش عالی که دانشجویان تکمیل می‌کنند، شناسایی کرد. به عنوان مثال «پرسشنامه ارزشیابی دانشجویان از تدریس که در دانشگاه آیوا (۱۹۹۹) به‌کار گرفته می‌شود دارای سه مقوله کلی با عنوان رفتار شخصی مدرس، رفتار تدریسی و رفتار حرفه‌ای می‌باشد که هر یک به مقوله‌های جزئی‌تری تقسیم می‌گردد (خیر، ۱۳۸۰، ص ۱۰۵).

دانشگاه میشیگان آمریکا، ۷ اصل کاربردی برای تدریس موفقیت‌آمیز در مراکز آموزش عالی را شامل این موارد می‌داند: ۱- تشویق دانشجویان به برقراری ارتباط با استادان ۲- تشویق به مشارکت در میان دانشجویان ۳- تشویق به یادگیری ۴- ارائه بازخورد فوری به دانشجویان ۵- تأکید بر زمان در انجام کار ۶- داشتن انتظارات بالا از دانشجویان ۷- احترام گذاشتن به استعدادها و شیوه‌های یادگیری متنوع (کد، ۲۰۰۴).

اثربخشی کلی تدریس یک مدرس دانشگاه، در پرتو تقابل میان معیارهای کلی شامل طراحی تدریس، اجرای آموزش، مدیریت کلاس درس، روابط انسانی، ارزشیابی و ویژگیهای شخصیتی مطلوب، سنجیده و تعیین می‌شود. به عبارت دیگر مدرس اثربخش کسی است که با طرح درس از پیش تعیین شده در کلاس حضور یابد و به ارائه آموزش مؤثر مطابق با آن طرح درس پردازد و در این راستا داشتن تسلط بر

موضوع درس و متخصص بودن در آن زمینه، استفاده از روشهای تدریس متنوع، شرکت دادن دانشجویان در جریان تدریس از طریق تعیین فرصت سخنرانی یا کنفرانس برای آنان، داشتن انتظارات بالا و معقول از فراگیران و مواردی این چنین را مدنظر قرار دهد. همچنین وی باید ضمن ایجاد محیطی شاد و جذاب در کلاس درس، در مقابل بروز بی‌نظمی‌های احتمالی برخورد مؤثر داشته باشد، روابط انسانی سازنده و متقابل خویش را با دانشجویان در فضای داخل و حتی خارج از کلاس حفظ نماید، با انجام ارزشیابی‌های صحیح و ارائه بازخورد به موقع، نواقص یادگیری فراگیران و حتی تدریس خود را رفع کند و در عین حال از شخصیت با ثبات و صفات شایسته یک مدرس برخوردار باشد. به سبب اهمیت موارد گفته شده، این پژوهش ۶ معیار گفته شده را به عنوان معیارهای تدریس اثربخش در نظر گرفته و به بررسی میزان به‌کارگیری هر یک از آنها توسط استادان دانشگاه آزاد واحد خوراسگان پرداخته است.

تنگ^۱ (۱۹۹۷) در بررسی عوامل مرتبط با تدریس اثربخش در دانشگاهی در شمال شرقی آمریکا، ۳۵۰۰ دانشجو را به عنوان نمونه انتخاب و ۱۲۶ عضو هیأت علمی را از نظر آنان ارزیابی کرد. نتایج حاصل نشان‌دهنده آن بود که ۱۲ عامل برآورد شده از قبیل مواد آموزشی واضح، میزان و کیفیت پاسخگویی استاد به سؤالات دانشجویان، برخورد مؤدبانه استاد با دانشجویان، داشتن رفتار حرفه‌ای، داشتن تسلط بر موضوع درس، داشتن انتظارات بالا و غیره، به خوبی در هر کلاس رعایت می‌گردد و در مجموع تدریس همه استادان این دانشگاه اثربخش بوده است.

چهار عامل مرتبط با تدریس اثربخش در نمونه‌ای که از ۲۷۸۵ دانشجو در تایلند به‌دست آمده شامل این موارد می‌شود: روش تدریس، روابط استاد و دانشجو، مواد و محتوای درسی و بازخورد و ارزشیابی (دیگی^۲ و همکاران، ۱۹۹۸).

فرناندز و متیو^۳ (۱۹۹۷)، تحقیقی در دانشگاه مادرید اسپانیا انجام دادند که هدف اصلی آن، بررسی تأثیر جنسیت (دانشجویان و استادان) بر کیفیت ارزشیابی از دانشگاه و تدریس بود. نتایج این تحقیق نشان داد که دانشجویان دختر با میانگین ۵/۴۸ نسبت به دانشجویان پسر با میانگین ۵/۲۹ استادان خود را بسیار اثربخش‌تر ارزشیابی کردند. همچنین میان دانشکده‌های مختلف از نظر ارزشیابی دانشجویان از استادان تفاوت معنادار مشاهده شد.

1- Tang

2- Digby

3- Fernandez & Matio

در بررسی به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش که در دانشگاه سانفرانسیسکو (۲۰۰۵) صورت گرفت، نتایج نشان داد که از میان ۸ مؤلفه تعیین شده، ۶ مورد آنها را از نظر دانشجویان توسط استادان به‌کار می‌گیرند که عبارت‌اند از: ۱- سازماندهی محتوا، دانش و مواد درسی ۲- مهارت‌های ارتباطی و روابط انسانی واضح با دانشجویان ۳- فراهم‌سازی محیط یادگیری برای دانشجویان ۴- ارائه بازخورد فوری، اظهارات، ارزیابی‌ها و امتحانات عادلانه ۵- به‌طور کلی اثربخش بودن تدریس استادان. دو مؤلفه دیگر که در سطح ضعیفی به‌کار گرفته شده‌اند شامل توجه داشتن به یادگیری دانشجویان و مشکل برانگیز بودن مواد درسی است.

در تحقیقی که ویتانجی و اندیرانگو^۱ (۲۰۰۵) در دانشگاهی در کنیا انجام داده‌اند، پرسشنامه‌ای حاوی ۲۰ گزینه با سه مؤلفه مبتنی بر جنبه‌های تدریس کلاس درس شامل ارائه آموزش، موضوع یا ماده درسی و نگرشهای فردی به‌کار برده شده است. نتایج تحقیق آنها نشان داد که به‌طور کلی کیفیت و اثربخشی تدریس استادان این دانشگاه در سطح پایینی قرار دارد.

نتایج تحقیق منصور (۱۳۷۲) در تهران نشان داد که دانشجویان مقطع کارشناسی رشته کتابداری خصوصیات یک استاد خوب را به ترتیب روش تدریس، دانش پژوهی، توانایی ایجاد ارتباط و مشاوره و شخصیت فردی می‌دانند. دانشجویان کارشناسی ارشد نیز این اولویت را ابتدا به دانش پژوهی داده و خصوصیات یک استاد خوب را پس از آن به توانایی ایجاد ارتباط و مشاوره، روش تدریس و شخصیت فردی نسبت می‌دهند.

نتایج به‌دست آمده از تحقیق رحیمی (۱۳۷۳) در مورد جو آموزشی اثربخش در دانشگاه اصفهان و دانشگاه صنعتی اصفهان از نظر دانشجویان و استادان نشان داد که ۱- استادان به رشته تخصصی خود تسلط کافی دارند و از روشهای مناسبی برای انتقال دانش خود به دانشجویان استفاده می‌کنند (اجرای آموزش) ۲- استادان، افرادی فعال، پرکار، پرانرژی و خوش‌خلق‌اند و برای دانشجویان احترام قائل هستند (ویژگیهای شخصیتی). قاندری (۱۳۷۳) با بررسی و مقایسه کیفیت روشهای تدریس اعضای هیأت علمی دانشکده‌های علوم تربیتی شهر تهران به این نتایج دست یافته است: اعضای هیأت

علمی از روشهای متنوع آموزشی، ارائه مثالهای مناسب، و مشارکت دادن دانشجویان در حد زیاد استفاده می‌کنند؛ در مقابل استفاده از طراحی تدریس و ارزشیابی‌های مستمر دانشجویان در سطح پایینی قرار دارد.

شریفیان (۱۳۸۴) نیز در صدد بوده تا نشانه‌های تدریس اثربخش را در پنج حیطه شامل طراحی و تدوین درس، ارائه درس، مدیریت کلاس، روابط انسانی، و ارزشیابی از عملکرد تحصیلی دانشجویان تعیین نموده و میزان توجه اعضای هیأت علمی دانشگاه اصفهان به این نشانه‌ها را مشخص نماید. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که بیشترین توجه استادان این دانشگاه به حیطه روابط انسانی و کمترین توجه آنها به حیطه طراحی و تدوین درس بوده است.

هدف تحقیق

هدف اصلی این پژوهش عبارت است از: «بررسی میزان به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش در دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان از نظر دانشجویان».

سوالات تحقیق

- ۱- استادان تا چه میزان معیارهای مربوط به طراحی تدریس را به‌کار می‌برند؟
- ۲- استادان تا چه میزان معیارهای مربوط به اجرای آموزش را به‌کار می‌برند؟
- ۳- استادان تا چه میزان معیارهای مربوط به مدیریت کلاس را به‌کار می‌برند؟
- ۴- استادان تا چه میزان معیارهای مربوط به برقراری روابط انسانی را به‌کار می‌برند؟
- ۵- استادان تا چه میزان معیارهای مربوط به ارزشیابی را به‌کار می‌برند؟
- ۶- استادان تا چه میزان از ویژگیهای مطلوب شخصیتی برخوردارند؟
- ۷- آیا بین نظرات دانشجویان دختر و پسر نمونه آماری در پژوهش، در مورد میزان به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش تفاوت معنادار وجود دارد؟
- ۸- آیا میان نظرات دانشجویان دانشکده‌های منتخب در پژوهش، در مورد میزان به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش تفاوت معنادار وجود دارد؟
- ۹- آیا میان معدل دانشجویان و نظر آنان در خصوص میزان به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش توسط استادان ارتباط معنادار وجود دارد؟

روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش توصیفی از نوع پیمایشی است که به توصیف نظرات دانشجویان دانشگاه خوراسگان درباره میزان به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش توسط استادان این دانشگاه می‌پردازد. **جامعه آماری** این پژوهش کلیه دانشجویان سال چهارم دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان است که از میان آنها دانشکده‌های علوم تربیتی و روان‌شناسی، کشاورزی، و علوم پایه تعیین شدند و تعداد آنان در سال تحصیلی ۸۶-۸۵، ۱۰۹۰ نفر بوده است. ۱۶۵ نفر (۱۰۲ دختر و ۵۸ پسر) از طریق نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم و نیز با استفاده از فرمول حجم نمونه انتخاب شدند که از این تعداد ۵۰ نفر در دانشکده علوم تربیتی، ۳۴ نفر در دانشکده علوم پایه و ۸۱ نفر در دانشکده کشاورزی مشغول به تحصیل بودند. در مجموع ۱۶۰ پرسشنامه برگشت داده شد. به‌عنوان ابزار تحقیق، پرسشنامه‌ای حاوی ۴۱ سؤال پنج گزینه‌ای مطابق با مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت فراهم شد. روایی پرسشنامه با مطالعه ۳ نفر از صاحب‌نظران و پایایی آن نیز از طریق مطالعه مقدماتی و با ۴۱ نفر نمونه انتخابی از جامعه اصلی، بررسی شد که با به‌کارگیری ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ به‌دست آمد.

اطلاعات به‌دست آمده در این پژوهش در سطح آمار توصیفی (درصد، فراوانی، میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (t همبسته، t تک‌متغیره، تحلیل واریانس، t هتلینگ، t مستقل، ضریب همبستگی پیرسون و آزمون H.S.D یا توکی) تجزیه و تحلیل شده است.

یافته‌های پژوهش

سؤال ۱- استادان تا چه میزان معیارهای مربوط به «طراحی تدریس» را به‌کار می‌برند؟

جدول ۱- مقایسه میانگین نمره معیارهای «طراحی تدریس» با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار	t
طراحی تدریس	۳/۶۶	۰/۶۸	۰/۰۵۴	۱۲/۲۶

براساس یافته‌های جدول ۱، t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۰/۰۵ بزرگتر است؛ بنابراین استادان معیار «طراحی تدریس» را بیش از سطح متوسط به‌کار می‌برند.

سؤال ۲- استادان تا چه میزان معیارهای مربوط به «اجرای آموزش» را به کار می‌برند؟

جدول ۲- مقایسه میانگین نمره «اجرای آموزش» با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار	t
اجرای آموزش	۳/۱۳	۰/۷۶	۰/۰۶	۲/۲۶

یافته‌های جدول ۲ نشان می‌دهد که t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۰/۰۵ بزرگتر است؛ بنابراین استادان معیار «اجرای آموزش» را بیش از سطح متوسط به کار می‌برند.

سؤال ۳- استادان تا چه میزان معیارهای مربوط به «مدیریت کلاس» را به کار می‌برند؟

جدول ۳- مقایسه میانگین نمره معیارهای «مدیریت کلاس» با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار	t
مدیریت کلاس	۳/۵۶	۰/۷۷	۰/۰۶	۹/۲۱

براساس یافته‌های جدول ۳، t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۰/۰۵ بزرگتر است؛ بنابراین استادان معیار «مدیریت کلاس» را بیش از سطح متوسط به کار می‌برند.

سؤال ۴- استادان تا چه میزان معیارهای مربوط به «برقراری روابط انسانی» را به کار می‌برند؟

جدول ۴- مقایسه میانگین نمره «روابط انسانی» با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار	t
روابط انسانی	۳/۳۸	۰/۹۱	۰/۰۷	۵/۳۰

براساس نتایج جدول ۴، t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۰/۰۵ بزرگتر است؛ بنابراین استادان معیار «روابط انسانی» را بیش از سطح متوسط به کار می‌برند.

سؤال ۵- استادان تا چه میزان معیارهای مربوط به «ارزشیابی» را به کار می‌برند؟

جدول ۵- مقایسه میانگین نمره «ارزشیابی» با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار	t
ارزشیابی	۳/۲۴	۰/۸۶	۰/۰۶	۳/۵۹

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۰/۰۵ بزرگتر است؛ بنابراین استادان معیار «ارزشیابی» را بیش از سطح متوسط به کار می‌برند.

سؤال ۶- استادان تا چه میزان از «ویژگیهای مطلوب شخصیتی» برخوردارند؟

جدول ۶- مقایسه میانگین نمره «ویژگیهای مطلوب شخصیتی» با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	خطای معیار	t
ویژگیهای شخصیتی	۳/۴۳	۰/۹۰	۰/۰۷	۶/۰۳

براساس یافته‌های جدول ۶، t مشاهده شده از مقدار بحرانی جدول در سطح خطای ۰/۰۵ بزرگتر است، بنابراین استادان بیش از سطح متوسط دارای «ویژگیهای شخصیتی مطلوب» هستند.

جدول ۷- مقایسه میانگین نمره معیارهای تدریس اثربخش

ردیف	مؤلفه‌ها	میانگین	انحراف معیار
۱	طراحی تدریس	۳/۶۶	۰/۶۸
۲	اجرای آموزش	۳/۱۳	۰/۷۶
۳	مدیریت کلاس	۳/۵۶	۰/۷۷
۴	روابط انسانی	۳/۳۸	۰/۹۱
۵	ارزشیابی	۰/۲۴	۰/۸۶
	ویژگیهای شخصیتی	۳/۴۳	۰/۹۰

$$t^2 = ۲۰۱/۱۳$$

$$F = ۳۹/۲۱$$

$$P = ۰/۰۰$$

براساس نتایج جدول ۷، f مشاهده شده در سطح $P \leq 0/01$ معنادار بوده و بنابراین تفاوت مشاهده شده میان معیارهای تدریس اثربخش معنادار است. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشترین اثربخشی مربوط به معیار «طراحی تدریس» و کمترین اثربخشی مربوط به معیار «اجرای آموزش» بوده است.

سؤال ۷- آیا میان دانشجویان دختر و پسر نمونه آماری در پژوهش، از نظر میزان به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش تفاوت معنادار وجود دارد؟

جدول ۸- مقایسه میانگین نمره معیارهای تدریس اثربخش از نظر دانشجویان دختر و پسر

مؤلفه‌ها	دختر		پسر		P	t
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار		
طراحی تدریس	۳/۸۲	۰/۵۸	۳/۳۸	۰/۷۵	۰/۰۰	۴/۱۴
اجرای آموزش	۳/۲۶	۰/۶۹	۲/۹۰	۰/۸۲	۰/۰۰۴	۲/۹۵
مدیریت کلاس	۳/۶۶	۰/۷۳	۳/۳۸	۰/۸۲	۰/۲۹	۲/۲۰۶
روابط انسانی	۳/۵۵	۰/۸۴	۳/۰۸	۰/۹۶	۰/۰۰۲	۳/۱۴
ارزشیابی	۳/۳۸	۰/۷۹	۲/۹۹	۰/۹۲	۰/۰۰۶	۲/۸۰۶
ویژگیهای شخصیتی	۳/۵۵	۰/۸۳	۳/۲۱	۱/۰۰۰۶	۰/۰۲۱	۲/۳۳

براساس یافته‌های جدول ۸، t مشاهده شده در خصوص معیارهای طراحی تدریس، اجرای آموزش، مدیریت کلاس، روابط انسانی، ارزشیابی و ویژگیهای شخصیتی در سطح $P \leq 0/05$ معنادار بوده است. بنابراین بین نظرات دانشجویان دختر و پسر تفاوت معنادار وجود دارد.

سؤال ۸- آیا میان دانشکده‌های منتخب در پژوهش از نظر میزان به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش تفاوت معنادار وجود دارد؟

یافته‌های جدول ۹ نشان می‌دهد که f مشاهده شده در سطح $P \leq 0/01$ معنادار بوده و بنابراین بین نظرات دانشجویان در خصوص میزان به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش برحسب دانشکده تفاوت معنادار وجود دارد.

جدول ۹- مقایسه میانگین نمره معیارهای تدریس اثربخش از نظر دانشجویان برحسب دانشکده

دانشکده‌ها	کشاورزی	علوم پایه	علوم تربیتی و روان‌شناسی	فرهنگی	P
مؤلفه‌ها	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار	
طراحی تدریس	۳/۵۲	۰/۶۱	۴/۱۰	۰/۵۹	۰/۰۰
اجرای آموزش	۲/۹۴	۰/۶۹	۳/۶۲	۰/۷۲	۰/۰۰
مدیریت کلاس	۳/۴۰	۰/۸۰۲	۳/۸۹	۰/۷۱	۰/۰۰۱
روابط انسانی	۳/۰۹	۰/۹۰۷	۳/۹۴	۰/۶۸	۰/۰۰
ارزشیابی	۳/۱۱	۰/۷۹	۳/۷۱	۰/۷۷	۰/۰۰
ویژگیهای شخصیتی	۳/۲۱	۰/۹۲	۳/۸۶	۰/۷۱	۰/۰۰

سؤال ۹- آیا میان معدل دانشجویان و نظرات آنان در خصوص میزان به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش توسط استادان، ارتباط معنادار وجود دارد؟

جدول ۱۰- ضریب همبستگی بین معدل دانشجویان با نظرات آنان در مورد مؤلفه‌های تدریس اثربخش

مؤلفه‌ها	طراحی تدریس	اجرای آموزش	مدیریت کلاس	روابط انسانی	ارزشیابی	ویژگیهای شخصیتی
r	-۰/۰۰۲	۰/۰۰۸	۰/۰۰۵	۰/۰۰۹	۰/۰۴	-۰/۰۳
معدل	۰/۹۷	۰/۹۲	۰/۹۵	۰/۹۰۸	۰/۵۵	۰/۶۵
n	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰	۱۶۰

براساس یافته‌های جدول ۱۰، ضریب همبستگی میان معدل دانشجویان با نظرات آنان در مورد مؤلفه‌های تدریس اثربخش در سطح $P \leq 0/05$ معنادار نبوده و بنابراین رابطه معناداری بین معدل دانشجویان با نظرات آنان در مورد مؤلفه‌های تدریس اثربخش وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج به دست آمده از یافته‌های این پژوهش به ترتیب سؤالات پژوهش عبارت‌اند از: جدول ۱ نشان می‌دهد که از دیدگاه دانشجویان، استادان سه دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، کشاورزی، و علوم پایه دانشگاه خوراسگان، معیار طراحی تدریس را بیش از سطح متوسط به کار می‌برند. این یافته‌ها با نتایج تحقیق شریفیان (۱۳۸۴) که نشان داد توجه استادان دانشگاه اصفهان به معیار طراحی تدریس در سطح پایینی قرار دارد، همخوانی ندارد. همچنین یافته‌های پژوهش با توجه به جدول ۱ با نتایج حاصل از تحقیق قائدی (۱۳۷۳) در دانشکده‌های علوم تربیتی شهر تهران، مطابقت ندارد؛ چرا که معیار طراحی تدریس توسط استادان این دانشکده‌ها، در سطح پایینی قرار دارد.

نتایج حاصل از جدول ۲ نشان می‌دهد که استادان، معیار اجرای آموزش را نیز بیش از سطح متوسط به کار می‌برند. این به این معناست که استادان این دانشگاه، در استفاده از وسایل کمک آموزشی، داشتن انتظارات بالا از دانشجویان، تعیین فرصت سخنرانی یا کنفرانس، اختصاص فرصتی برای رفع اشکالات درسی، توجه به تفاوت‌های فردی، استفاده از روش‌های تدریس متنوع و غیره، به طرز موفق و اثربخشی عمل کرده‌اند. این یافته‌ها با نتایج تحقیق رحیمی (۱۳۷۳) در داخل و تنگ (۱۹۹۷) در خارج از کشور مطابقت دارد.

با توجه به یافته‌های جدول ۳ و ۴ استادان معیار مدیریت کلاس و روابط انسانی را بیش از سطح متوسط به کار می‌برند و این بدین معناست که آنها از یک سو، در ایجاد خودانضباطی در دانشجویان، اداره سازنده کلاس، مدیریت وقفه‌ها و بی‌نظمی‌ها، از قابلیت بالایی برخوردارند و از سوی دیگر به اهمیت مقوله روابط انسانی و برقراری تعامل مثبت و دوستانه با دانشجویان به منظور تسهیل شرایط یادگیری مطلوب آگاهی کامل داشته و آن را در سطح قابل قبولی رعایت می‌کنند. این یافته با یافته‌های حاصل

از پژوهش شریفیان (۱۳۸۴)، تنگ (۱۹۹۷)، دیگبی و همکاران (۱۹۹۸) و دانشگاه سانفرانسیسکو (۲۰۰۵) مطابقت دارد. در همه این دانشگاهها معیار برخورد مؤدبانه استاد با دانشجویان و تعاملات دوستانه یا به‌عبارتی روابط انسانی مناسب، در سطح بالایی رعایت شده است.

نتایج جدول ۵ نشان می‌دهد که استادان این دانشگاه از معیار ارزشیابی در سطح بیش از متوسط استفاده می‌کنند. این یافته پژوهش با نتایج تحقیق قانلی (۱۳۷۳) که نشان داد استادان دانشکده‌های علوم تربیتی معیار ارزشیابی مستمر را در سطح پایینی به‌کار می‌برند، همخوانی ندارد. در مقابل یافته‌های این جدول با نتایج تحقیق دیگبی و همکاران (۱۹۹۸) و دانشگاه سانفرانسیسکو (۲۰۰۵) منطبق است.

با توجه به یافته‌های جدول ۶ استادان این دانشگاه از ویژگیهای مطلوب شخصیتی در سطح بیش از متوسط برخوردار بوده‌اند. این نتیجه، در تحقیق رحیمی (۱۳۷۳) نیز که نشان داد استادان دانشگاه اصفهان، افرادی فعال، پرکار، پرانرژی و خوش خلق‌اند و برای دانشجویان احترام قائل هستند، به‌دست آمده است.

نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد که تفاوت میان معیارهای تدریس اثربخش معنادار بوده است؛ به‌طوری که بیشترین اثربخشی مربوط به به‌کارگیری معیار طراحی تدریس و کمترین اثربخشی مربوط به معیار اجرای آموزش است. این یافته‌ها با نتایج تحقیق شریفیان (۱۳۸۴) و قانلی (۱۳۷۳) که نشان داد کمترین اثربخشی مربوط به طراحی تدریس است، مغایرت دارد.

بر اساس یافته‌های جدول ۸، میان نظرات دانشجویان دختر و پسر در مورد میزان به‌کارگیری معیار تدریس اثربخش توسط استادان، تفاوت معنادار وجود دارد. به‌عبارت دیگر، دانشجویان دختر نسبت به دانشجویان پسر، استادان را اثربخش‌تر ارزیابی کرده‌اند. این نتیجه با یافته حاصل از تحقیق فرناندز و متیو (۱۹۹۷) همخوانی دارد.

مطابق با جدول ۹، میان نظرات دانشجویان در خصوص میزان به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش توسط استادان این دانشگاه برحسب دانشکده، تفاوت معنادار وجود دارد. به عبارت دیگر، نتایج این جدول نشان می‌دهد که میانگین استادان دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی در میزان به‌کارگیری معیارهای تدریس اثربخش بالاتر از میانگین دو دانشکده کشاورزی و علوم پایه است. این نتیجه با یافته‌های حاصل

از تحقیق تنگ (۱۹۹۷)، فرناندز و متیو (۱۹۹۷)، دانشگاه سانفرانسیسکو (۲۰۰۵) و ویتانجی و ان‌دیرانگو (۲۰۰۵)، مطابقت داشته و با نتایج تحقیق شریفیان (۱۳۸۴) همخوانی ندارد. یافته حاصل از آزمایش سؤال هشتم تحقیق نشان‌دهنده این نکته است که استادان دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی با توجه به رشته تخصصی خود و به سبب داشتن اطلاعات بالا در زمینه علوم انسانی و به خصوص روشها و فنون تدریس، نسبت به دو دانشکده دیگر، از اثربخشی بالاتری در تدریس برخوردار هستند. براساس نتایج جدول ۱۰، رابطه معناداری بین معدل دانشجویان با نظرات آنان در مورد مؤلفه‌های تدریس اثربخش وجود ندارد. این سؤال پژوهش در هیچ یک از تحقیقات پیشین بررسی نشده است.

یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که در مجموع اثربخشی تدریس استادان سه دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، کشاورزی و علوم پایه در سطح متوسط بوده است. این یافته کلی با نتایج تحقیق شریفیان (۱۳۸۴) مطابقت دارد و در مقابل با یافته‌های حاصل از تحقیق ویتانجی و ان‌دیرانگو (۲۰۰۵) که نشان‌دهنده اثربخش نبودن تدریس استادان دانشگاه کنیا می‌باشد، همخوانی ندارد. همچنین براساس نتیجه کلی این تحقیق اثربخشی تدریس استادان این سه دانشکده، پایین‌تر از دانشگاه سانفرانسیسکو (۲۰۰۵) و نیز دانشگاه شمال شرقی آمریکا در پژوهش تنگ (۱۹۹۷) می‌باشد.

پیشنهادها

۱- با آنکه یافته‌های جدول‌های ۱، ۲، ۳، ۴، ۵ و ۶ نشان می‌دهند که استادان این دانشگاه از نظر معیارهای مربوط به تدریس اثربخش شامل طراحی تدریس، اجرای آموزش، مدیریت کلاس، روابط انسانی، ارزشیابی‌های مستمر و ویژگیهای مطلوب شخصیتی در سطح متوسط قرار دارند، اما با توجه به اینکه میزان بالا بودن میانگین‌ها نسبت به میانگین تعیین شده چندان چشمگیر نیست، بنابراین پیشنهاد می‌شود این دانشگاه با برنامه‌ریزی دقیق‌تر و تلاش مضاعف نسبت به افزایش هرچه بیشتر اثربخشی تدریس استادان اقدامات اساسی را در پیش گیرد.

۲- براساس یافته‌های جدول ۷، توصیه می‌گردد نسبت به معیار اجرای آموزش که بخش قابل توجهی از تدریس اثربخش را در بر می‌گیرد، توجه بیشتری شود. توجه به

عواملی مانند استفاده از روشهای تدریس متنوع، استفاده از وسایل کمک آموزشی، طرح سؤالات بحث‌انگیز و جالب، استفاده از اهرم‌های ایجاد انگیزه، داشتن انتظارات بالا و غیره و به‌کارگیری این عوامل توسط استادان اثربخشی تدریس را افزایش می‌دهد.

۳- با توجه به نتایج جدول ۹ که نشان می‌دهد استادان دانشکده‌های کشاورزی و علوم پایه، ۶ معیار مرتبط با تدریس اثربخش در این پژوهش را نسبت به دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی در سطح پایین‌تری به‌کار می‌گیرند، پیشنهاد می‌شود به اثربخشی تدریس استادان این دو دانشکده بیش از پیش توجه شود و در راستای بهبود و افزایش آن، تمهیدات لازم پیش‌بینی و اجرا گردد. راهکارهایی نظیر تدارک آموزشهای ضمن خدمت و برنامه‌ریزی کامل برای آموزش فنون جدید و پیشرفته تدریس به استادان از جمله این اقدامات است.

منابع

- براون، جورج و مادلین اتکینسون. *تدریس اثربخش در آموزش عالی*، ترجمه ملوک دیوانگاهی، (۱۳۸۲)، چاپ اول، دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس و نوشهر.
- خیر، محمد. (۱۳۸۰)، «ارزشیابی تدریس اثربخش در آموزش عالی»، *مجله دانش و پژوهش*، دانشگاه آزاد واحد خوراسگان، شماره ۷.
- رحیمی، نامدار. (۱۳۷۳)، «بررسی نظرات استادان و دانشجویان دانشگاه اصفهان و دانشگاه صنعتی اصفهان در مورد خصوصیت جو آموزشی اثربخش در دانشگاه»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان.
- شریفیان، فریدون. (۱۳۸۴)، «بررسی و تبیین نشانگرهای تدریس اثربخش در مؤسسات آموزش عالی و میزان تحقق آن در دانشگاه اصفهان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه اصفهان.
- شعبانی، حسن. (۱۳۸۱)، *مهارت‌های آموزشی و پرورشی*، چاپ دوازدهم، تهران، انتشارات سمت.
- فتحی‌آذر، اسکندر. (۱۳۸۲)، *روشها و فنون تدریس*، چاپ دوم، تبریز، دانشگاه تبریز.
- قاندی، یحیی. (۱۳۷۳)، «بررسی و مقایسه کیفیت روشهای تدریس اعضای هیأت علمی دانشکده‌های علوم تربیتی شهر تهران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی.

معیری، محمدطاهر. (۱۳۸۰). *مسائل آموزش و پرورش*، چاپ دهم، تهران، انتشارات امیرکبیر.
منصوری، مهشید. (۱۳۷۲)، «مقایسه نظرات دانشجویان کارشناسی ارشد و کارشناسی رشته کتابداری دانشگاه‌های دولتی شهر تهران در مورد یک استاد خوب دانشگاهی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران.
میلر، دبلیو آر و ماری اف میلر. (۱۳۸۳)، *راهنمای تدریس در دانشگاهها*، ترجمه ویدا میری، چاپ دوم، تهران، انتشارات سمت.

Codde, Joseph. R. (2004). *Applying the seven principles for good practice in undergraduate education*, Educational technology Michigan university.

Digby, P.W., Poonyakanok, P & Thisayakorn, N. (1998). Student evaluation of teacher performance, Some initial reaserch findings from Thiland. *Teaching & teacher evaluation*, 2(2).

Fernandez, J. & Matio, A. (1997). Student & faculty gender in ratings of university teaching quality, *Sex Roles: A Journal of Research*, Dec 1997 .

San Francisco State University. (2005). *Assessing teacher effectiveness: An information & background paper*. Available in: <http://www.sfsu.edu/>

Tang, Thomas Li-Ping. (1997). *Teaching evaluation in a public institution of higher education: Factors related to the overall teaching effectiveness*. Available in: <http://www.findarticles.com>

Waithanji, Ngware & Ndirangu, Mvangi. (2005). *An improvement in instructional quality: Can evaluation of teaching make a difference?* Emerald group publishing limited, Vol 13 N 0.3.

تاریخ وصول: ۸۶/۸/۲

تاریخ پذیرش: ۸۷/۲/۲۰